

Рисимовић Радосав*

РАЗГРАНИЧЕЊЕ ЕВЕНТУАЛНОГ УМИШЉАЈА И СВЕСНОГ НЕХАТА

Сажетак: Аутор рада је покушао да допринесе решавању једног од најсложенијих проблема кривичног права, разграничењу евентуалног умишљаја од свесног нехата. Проблем је утолико већи јер је интелектуални елемент облика кривице који се разматрају идентичан и није погодан да послужи као критеријум разликовања. У уводном делу указано је на значај разликовања евентуалног умишљаја и свесног нехата, односно појмовно је одређен умишљај (директни и евентуални). У другом делу рада критички смо сагледали Франкову формулу, која је у кривичноправној литератури општеприхваћена у погледу одређења „пристајања на последицу“ код евентуалног умишљаја. Трећи део рада садржи предлоге теорије кривичног права о могућностима разграничења наведених облика кривице. На крају, аутор даје сопствено виђење могућности решавања овог проблема.

Кључне речи: евентуални умишљај, свесни нехат, Франкова формула, свест, воља.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У нашем кривичном законодавству постоје два облика кривице, и то умишљај и нехат. Умишљај је тежи облик кривице јер се за кривично дело извршено са умишљајем увек кажњава, а за дела извршена из нехата кажњава се само ако је законодавац изричито прописао кажњавање за нехат. Осим тога, казне за нехатна кривична дела су блаже. Даље, поједина кривична дела се могу остварити искључиво са умишљајем, односно са нехатом, па је стога веома значајно разграничити наведене степене кривице. Осим што чине кривицу учиниоца, поједини „њихови сегменти појављују се већ на нивоу предвиђености дела у закону, тј. обухваћени су бићем кривичног дела“.¹

* Криминалистичко полицијска академија, Београд

¹ Стојановић Зоран, Кривично право – општи део, 2006. год., Београд, стр. 160.

Појам умишљаја одређен је у члану 25 КЗ: „Кривично дело је учињено са умишљајем кад је учинилац био свестан свог дела и хтео његово извршење (директан умишљај), или кад је учинилац био свестан да може учинити дело па је на то пристао (евентуални умишљај)“.² Директни и евентуални умишљај, као што се види, имају два елемента: свест и вољу, тј. интелектуални и волунтаристички елемент.

Свест учиниоца треба да обухвата обележја бића кривичног дела (радњу, последицу, узрочни однос, место извршења, време итд.). Премда, свест о делу не обухвата противправност, осим ако није реч о кривичним делима код којих је противправност обележје бића. Код директног умишљаја постоји виши степен свести о кривичном делу, јер је учинилац релативно сигуран да ће дело бити извршено (свестан је обележја бића кривичног дела). Код евентуалног умишљаја учинилац је свестан да услед његовог чињења или нечињења дело може бити учињено (свестан је могућности постојања обележја бића кривичног дела). На пример, учинилац није сигуран да ће као последица бомбе коју је активирао настрадати људи које није желео да повреди, али је сагласан са том могућношћу. Према томе, критеријум разликовања директног и евентуалног умишљаја у погледу свести је степен извесности наступања забрањене последице, који је код директног умишљаја већи. Међутим, овај критеријум је релативног карактера. Наиме, учинилац може штети, односно желети последицу дела упркос чињеници да њено наступање није потпуно извесно, односно може се штети последица, иако је њено наступање само могућност (нпр. директан умишљај постоји иако је учинилац свестан да може промашити жртву).²

Вољни елемент умишљаја испољава се кроз хтење дела (директни умишљај), односно пристајање на последицу (евентуални умишљај). По свему судећи, волунтаристички елемент умишљаја претпоставља постојање одлуке учиниоца да оствари кривично дело.³ Интензитет воље код директног умишљаја је очигледно већи него код евентуалног умишљаја.

Вољни елемент директног умишљаја захтева прецизно одређење када је учинилац хтео извршење дела. То ће бити случај ако је: 1. остварење бића кривичног дела циљ предузете тадње (нпр: циљ ударца ножем је лишавање живота); 2. учинилац хоће извршење дела и када је његово извршење средство за постизање неког другог циља. (на пример, учинилац убија свог брачног друга да би наплатио животно осигурање); 3. учинилац хоће извршење дела и када је остварење бића кривичног дела

² Топаловић Живко, Граничне везе умишљаја и нехата, 1911. год., Београд, стр. 59.

³ Стојановић Зоран, Коментар Кривичног законика, 2006. год., Београд, стр. 111.

нужна последица вршења неког другог кривичног дела. На пример, возач камиона, у намери да лиши живота лице у возилу које долази из супротног смера, проузрокује директан судар, због чега страдају сви који су се налазили у возилу.

Пристајање на последицу је појам који својом неодређеношћу изазива недоумице нарочито у пракси судова. Наиме, у литератури тзв. Франкова формула из 1890. године даје одговор на питање када учинилац пристаје на последицу. Франкова формула гласи: „Предвиђање последице као могуће, довољно је за појам умишљаја, кад ни предвиђање последице као извесне, не би виновнике уздржало, не би било један решавајући отпорни мотив“.⁴ Другим речима, уколико би учинилац предузео радњу и ако би знао да ће последица коју не жели сигурно наступити, он пристаје на последицу, сагласан је са последицом (евентуални умишљај). На пример, запалио би кућу и да је знао да ће лица која се налазе у кући угушити дим. С обзиром на речено, очигледно је да Франк, као представник теорије представе о појму кривице, сматра да учинилац који предвиди (има представу) могућност наступања последице коју није хтео, треба да одустане од предузете радње. Уколико то не учини, узима се да је поступио са евентуалним умишљајем, да је пристао на последицу. У вези са тим, ми сматрамо да уколико учинилац не одустане од радње, иако је предвидео нежељену последицу као извесну, поступа са директним умишљајем, тј. хоће последицу. Супротно становиште, које дозвољава могућност да извршилац кривичног дела са дозом сигурности предвиђа наступање забрањене последице, а наводно неће њено наступање је контрадикторно. Према томе, један од основних проблема теорије и праксе кривичног права је да ли је учинилац могао да избегне остварење кривичног дела. У нашој новијој кривичноправној литератури прихвата се у том погледу тзв. релативни индетерминизам, који човеку дозвољава извештан избор.⁵

ФРАНКОВА ФОРМУЛА И ПРИСТАЈАЊЕ НА ПОСЛЕДИЦУ

Анализом Франкове формуле долазимо до закључка да би нехат постојао уколико би лице које предузима радњу кривичног дела одустало од исте да је имало представу (да је знало) да ће забрањена последица, коју не жели, сигурно наступити. Даље, из Франкове формуле посредно произлази да ако је учинилац имао представу да забрањена последица

⁴ Дравић Вера, О нехату, 1935. год., Београд, стр. 20.

⁵ Стојановић Зоран, Кривица или кривична одговорност, Бранич – часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије, бр. 3-4, 2004. год., Београд, стр. 15-16.

може наступити, па је, надајући се да до тога неће доћи, или да ће је спречити, предузео радњу, облик кривице је свесни нехат.

Критику Франкове формуле, која покушава да реши проблем утврђивања евентуалног умишљаја, започећемо констатацијом да је она супротстављена теорији представе коју заступа њен аутор. Теорија представе умишљај своди на предвиђање каузалног односа између радње и последице.⁶ У погледу разграничења евентуалног умишљаја и свесног нехата теорија представе не нуди решење: виновник је крив јер га предвиђање последице није уздржало од делања. Представници ове теорије сматрају да је воља неодређен појам и да њено коришћење у кривичном праву може само да нанесе штету. Изненађујуће је да Франкова формула као критеријум разликовања умишљаја и нехата промовише пристајање, појам који није претерано удаљен од хтења, дакле од теорије воље. Закључујемо да су две кривичноправне теорије о кривици супротстављене само на први поглед, јер може се хтети само оно што се може предвидети.

Основна замерка Франковој формули лежи у чињеници да, иако је она, са становишта теорије, заиста успела да утврди критеријум за постојање евентуалног умишљаја, у пракси је веома тешко применљива из разлога што се заснива на хипотетичком питању шта би учинилац урадио да је знао да ће забрањена последица сигурно наступити.⁷ Одговор на ово питање често не зна ни сам окривљени у судском поступку. Када томе додамо и његову склоност да ради бољег сопственог положаја тврди да није уопште предвидео наступање последице, односно да би се сигурно уздржао од радње да је знао да ће забрањена последица сигурно наступити, очигледно је да се суд налази у незавидном положају када треба да утврди облик кривице. Према томе, спорно је утврдити шта би учинилац радио да је знао да ће забрањена последица сигурно наступити.

Поред тога, утврђивање свесног нехата коришћењем Франкове формуле је супротно законском појму свесног нехата. Према Франковој формули, овај облик кривице постоји уколико би се учинилац уздржао од предузимања радње да је знао да ће забрањена последица сигурно наступити. Насупрот томе, према нашем позитивном законодавству за постојање свесног нехата је потребно да учинилац буде свестан да забрањена последица може наступити, али и да је олако држао да до тога неће доћи, или да ће је спречити (члан 26 КЗ). Полазећи од законске

⁶ Топаловић Живко, Граничне везе умишљаја и нехата, *op. cit.*, стр. 42.

⁷ Живановић Тома, Теорија воље и теорија свести (представе) о умишљају и *dolus eventualis*, Архив за правне и друштвене науке, 3/1910, Београд, стр. 193.

дефиниције свесног нехата можемо доћи до негативне дефиниције евентуалног умишљаја.⁸ Произлази да евентуални умишљај постоји уколико је учинилац био свестан могућности наступања последице, али се није ослонио на реалне околности конкретног случаја које га уверавају, додуше погрешно, да последица неће наступити, нити је држао, па макар и олако, да ће сам спречити наступање последице дела. Очигледно је да се напред изнето схватање свесног нехата разликује од виђења овог облика кривице које презентује Франкова формула.

На крају, у старијој литератури се Франковој формули приговара и да је неистинита и вештачка поставка према којој се код евентуалног умишљаја учинилац сагласио, пристао на последицу. Наиме, према овом схватању учинилац не пристаје на повреду правног добра, већ пристаје на угрожавање истог.⁹

ТЕОРИЈСКА СХВАТАЊА О РАЗГРАНИЧЕЊУ ЕВЕНТУАЛНОГ УМИШЉАЈА И СВЕСНОГ НЕХАТА

Тражење критеријума за поуздано разграничење облика кривице у кривичноправној теорији доводи до веома различитих мишљења о овом проблему. У старијој кривичноправној литератури је истакнуто мишљење да је разликовање појединих степена кривице могуће само уколико прихватимо становиште да су и умишљај и нехат јединствени и недељиви појмови.¹⁰ Присталице овог схватања имају погрешно уверење да између евентуалног умишљаја и свесног нехата нема никакве битне разлике у погледу свести, па чак и у погледу воље. Представа о могућности настанка последице нуди се као фактор разграничења недељивих појмова умишљаја и нехата. Другим речима, уколико је учинилац имао представу (свест) о могућности настанка последице, постојаће умишљај, док одсуство свести значи да је облик кривице нехат, под условом да је учинилац могао бити свестан могућности настанка последице. Сходно напред наведеном, присталице ове теорије ипак признају да се свест може степеновати, супротно сопственој полазној претпоставци.

Значајно је и схватање према коме се свест учиниоца о обележјима бића кривичног дела може степеновати као: сигурност, извесност, вероватноћа и могућност проузроковања последице дела.¹¹

⁸ Сингер Младен, Прилог разграничења евентуалног умишљаја од свјесног нехата, НЗ, бр. 1-2, 1960. год., Загреб, стр. 16.

⁹ Топаловић Живко, Граничне везе умишљаја и нехата, *op. cit.*, стр. 67.

¹⁰ Дравић Вера, О нехату, *op. cit.*, стр. 21.

¹¹ Јовановић Љубиша, Границе између евентуалног умишљаја и свесног нехата, Зборник радова Полицијске академије, бр. 1, 1995. год., Београд, стр. 11.

При постојању сигурности, као облика свести, представа о радњи, последици и узрочно-последичном односу је потпуно јасна, при чему је учинилац свестан и неизбежности наступања последице дела. Код другог степена, свест у погледу детаља конкретног чињеничног стања више није тако општа, што не значи да учинилац није свестан да ће проузроковати забрањену последицу. Недоумице у погледу последице односе се само евентуално на интензитет повреде или угрожавања заштићеног добра. Вероватноћа да може бити проузрокована последица дела значи да нема свести о узрочно-последичном односу који би сигурно, односно извесно, резултирао последицом дела, али упркос томе постоји свест о вероватноћи њеног настанка. На крају, код четвртог степена свести каузални ланац је још замагљенији, али се ипак може говорити о свести да последица може наступити.

Према овом схватању, прва два облика свести (сигурност и извесност) су карактеристична за директан умишљај. Код евентуалног умишљаја облици свести су предвиђање вероватноће или могућности наступања последице дела. Вероватноћа настанка последице дела је одлика евентуалног умишљаја, због тога што вероватноћа наступања последице значи или да је учинилац хоће, или да пристаје на њу. Насупрот томе, свест о могућности проузроковања последице може се појавити како код евентуалног умишљаја, тако и код свесног нехата. Очигледно је да поље преплитања евентуалног умишљаја и свесног нехата, према овом схватању, бар кад је у питању елеменат свести, јесте четврти облик свести, тј. свест о могућности наступања последице. Остаје, дакле, могућност да се критеријум разликовања ових облика кривике потражи у домену воље, утврђивањем да постоји пристајање на последицу (евентуални умишљај), или да то није случај (свесни нехат).

Било је и покушаја да се разграничење изврши према начину извршења кривичног дела.¹² Тако да је, уколико начин извршења дела указује на вероватноћу да забрањена последица наступи, реч о евентуалном умишљају, наравно под условом да је учинилац свестан могућности наступања последице. У супротном, ако из начина на који је дело извршено произлази да је вероватније да забрањена последица неће наступити, треба узети да постоји свесни нехат. Основни недостатак овог схватања је што у потпуности занемарује психички став учиниоца према последици дела, који се, иако је субјективна категорија, може утврдити, макар на основу неких објективних показатеља.

Сингер Младен заступа становиште да као критеријум

¹² Салихагић-Марш Ферида, Неки проблеми у вези разграничења евентуалног умишљаја од свесног нехата, ПЖ, бр. 3, 1966. год., Београд, стр. 4.

разликовања треба узети уверење учиниоца да последица неће наступити.¹³ Овај аутор сматра да свесни нехат постоји уколико се он ослони на неке релевантне околности, које код њега стварају уверење да последица, која је предвиђена као могућа, неће наступити, али и у случају да сам предузме радњу која ће спречити наступање последице која је предвиђена. У супротном, облик кривице је умишљај. У прилог овом схватању истиче се да оно објективизира разграничење евентуалног умишљаја и свесног нехата, јер свесни нехат може постојати само уколико се учинилац ослонио на околности које заиста могу спречити последицу, или је он сам предузео радњу која ће прекинути каузални ток који води њеном наступању. Недостатак овог мишљења је што уверење учиниоца да последица неће наступити искључује могућност предвиђања последице као могуће.¹⁴

Постојање или непостојање пристајања на последицу, као кључног елемента за евентуални умишљај, може се утврђивати и узимањем у обзир побуда и мотива који су покренули учиниоца на акцију, односно да предузме радњу.¹⁵ Разматрање евентуалног умишљаја и свесног нехата нас упућује на закључак да и у једном и другом случају учинилац предузима радњу да би остварио неки циљ, последицу коју жели, али истовремено предвиђа и могућност настанка узгредне последице која није сврха радње, коју не жели. Мотив предузимања његове радње је остварење жељене последице. Стога, уколико је тај мотив толико снажан да учинилац не одустаје од предузимања радње иако је свестан могућности наступања узгредне, нежељене последице, сматра се да пристаје на њу, односно да је облик кривице евентуални умишљај. Жељена и нежељена последица најчешће чине целину, остварење једне коју хоће повлачи за собом наступање друге која није жељена. На пример, учинилац хоће да запали кућу, али ова радња истовремено значи довођење у опасност људи. Учинилац не жели да угрози људе, али уколико запали кућу, узгредна последица је угрожавање, односно повреда људи. Закључујемо да је могуће пристајање, па чак и хтење последице које се, сама по себи, не жели.

Супротно томе, уколико је мотив да предузме радњу извршења, упркос представи о могућности наступања нежељене последице, било веровање, нада учиниоца да нежељена последица ипак неће наступити, остварен је свесни нехат. Узимајући у обзир законску дефиницију свесног

¹³ Сингер Младен, Прилог проблему разграничења евентуалног умишљаја од свијесног нехата, *op.cit.*, стр. 18.

¹⁴ Ђурић Саша, Умишљај у кривичном праву, 1995. год., Ниш, стр. 129.

¹⁵ Јовановић Љубиша, Границе између евентуалног умишљаја и свесног нехата, *op. cit.*, стр. 17.

нехата, закључујемо да је одлучујући мотив учиниоца да предузме радњу заправо његово олако држање да последица неће наступити, или да ће је спречити. Основни недостатак теорије мотива је што, као и Франкова формула, теоријски решава сложен проблем разграничења евентуалног умишљаја и свесног нехата, али не поставља поуздане критеријуме помоћу којих би утврдили да мотив за предузимање радње у конкретном случају указује на један или други облик кривице.

У нашој кривичноправној теорији као критеријум разграничења нуди се и објективна процена вероватноће наступања забрањене последице.¹⁶ Уколико је објективна вероватноћа да забрањена последица наступи већа од вероватноће да неће наступити, постоји евентуални умишљај (учинилац пристаје на последицу). Ако је објективна вероватноћа наступања забрањене последице мања од вероватноће да последица неће наступити, увек постоји свесни нехат, без обзира на свест учиниоца о томе. Ипак, ако је учинилац погрешно држао да је степен те вероватноће мањи, а према околностима случаја није био дужан, односно, према личним својствима није могао бити свестан да је вероватноћа наступања последице већа од вероватноће да последица не наступи, увек постоји нехат.

ПРИЛОГ РЕШЕЊУ ПРОБЛЕМА

Након извршене анализе Франкове формуле, критика исте и представљања других покушаја у теорији да се на јасан начин реши један од најтежих проблема кривичног права, указаћемо на могућности да се на ово питање да целисходан одговор.

КЗ у члану 25 прописује да је у погледу свести код евентуалног умишљаја неопходно да је учинилац свестан свог дела. Стога, учинилац треба да је свестан обележја бића кривичног дела (радња, последица, узрочност, начин извршења, место, време итд.). У погледу нормативних обележја кривичног дела (нпр. јавна исправа, сродник у правој линији) довољно је да буде свестан чињеничног стања на које се односи норма, односно да има представу о значају и функцији коју у реалности имају наведена нормативна обележја. Наиме, ако би се од учиниоца тражило да зна дефиницију нормативних обележја кривичног дела, само правници би могли поступати са умишљајем.¹⁷ Интензитет свести код евентуалног умишљаја идентичан је свести учиниоца код свесног нехата. Уосталом,

¹⁶ Атанацковић Драгољуб и др., Кривична дела угрожавања јавног саобраћаја на путевима, 1987. год., Нови Сад, стр. 43.

¹⁷ Стојановић Зоран, Кривично право – општи део, 2006. год., Београд, стр. 161.

законодавац прописује захтевани ниво свести код оба облика кривице на потпуно истоветан начин („кад је учинилац био свестан да може учинити дело“). Упркос томе, у литератури постоје схватања да се свест учиниоца о могућности наступања последице може степеновати, о чему је било речи у овом раду.¹⁸ Такође, неки аутори сматрају да свест код евентуалног умишљаја одликује предвиђање могућности наступања појединачне и ближе одређене последице, док код свесног нехата постоји свест само о врсти последице која може наступити.¹⁹ На пример, зидар који испусти циглу са грађевине свестан је да цигла може проузроковати последицу, али нема представу како ће се та последица манифестовати у конкретном случају. Прихватање напред наведених мишљења значило би само стварање излишних компликација, а задатак науке није њихово стварање већ одбацивање. Ми прихватамо мишљење које преовладава, а према коме је свест учиниоца о могућности наступања забрањене последице заједнички елеменат и за евентуални умишљај и за свесни нехат. Сматрамо да критеријуме за разграничење треба тражити у вољном елементу ових облика кривице. При томе, не треба заборавити да у теорији постоји и схватање да разликовање вољних и невољних кривичних дела на основу воље није исправно. Према овом мишљењу, све радње које су свесне, истовремено су и вољне. Дакле, не може се говорити о невољним кривичним делима, већ се може говорити о кривичним делима непажње, небазривости.²⁰

Свест учиниоца о могућности наступања последице утврђује се, пре свега, узимајући у обзир објективне околности конкретног кривичног дела. Овде је неопходно оценити и исказ учиниоца, иако се може очекивати да се окривљени брани тврдњом да није предвидео могућност наступања забрањене последице. Закључујемо да је интелектуални елеменат евентуалног умишљаја тешко утврдити, јер свест учиниоца није суду доступна. Ипак, уколико се неко брани тврдњом да није предвидео могућност наступања последице дела, а објективне околности конкретног случаја дају другачију слику, суд има обавезу да констатује да је морао бити свестан те могућности.

Код евентуалног умишљаја, воља учиниоца се манифестује као пристајање на наступање последице кривичног дела. Овај вољни елемент евентуалног умишљаја теоријски прецизно одређује Франкова формула. Као што је већ напоменуто у овом раду, практична примена ове формуле

¹⁸ Јовановић Љубиша, Границе између евентуалног умишљаја и свесног нехата, *op. cit.*, стр. 11.

¹⁹ Бабовић Милош, Нехат у кривичном праву, 1985. год., Београд, стр. 89.

²⁰ Лазаревић Љубиша, Неволња кривична дела, Правни живот, бр. 1, 1960. год., Београд, стр. 8.

је проблем због њеног хипотетичког карактера. Уз то, Франкова формула не решава проблем да ли постоји пристајање у случају да је учинилац равнодушан у односу на наступање забрањене последице кривичног дела. Ми сматрамо да у том случају суд треба да узме да је облик кривице код учиниоца евентуални умишљај. Оправдање за ово мишљење налазимо у чињеници да нема објективних околности које указују да последица дела неће наступити (поуздање), али ни околности које указују да ће учинилац спречити њено наступање (самопоуздање). Произлази да није могуће прихватити да је проузроковање последице резултат непажње. Равнодушност према наступању последице показује себичност учиниоца у односу на интересе других, па је сасвим оправдано његово понашање квалификовати као *dolus eventualis*. У теорији се поставља питање да ли поуздање учиниоца, као тежи облик свесног нехата, значи његову равнодушност, егоизам у погледу наступања последице дела, односно да ли његов став значи пристајање на последицу.²¹ Наиме, учинилац код поуздања нема намеру да предузме радњу којом ће спречити наступање последице, већ се поузда у објективне околности конкретног случаја које ће, према његовим очекивањима, спречити последицу. Ми прихватамо становиште према коме се свесни нехат у виду поуздања сасвим приближава евентуалном умишљају.²² Иако заступамо ово схватање, сматрамо да уколико суд у конкретном случају утврди да се учинилац поуздао да забрањена последица неће наступити, треба узети да је облик кривице нехат, а околност да је остварен тежи облик свесног нехата може утицати на одмеравање казне.

Упркос бројним приговорима, савремена кривичноправна теорија прихвата као критеријум разграничења Франкову формулу. Због тога, остаје нам да одговоримо на кључно питање – како утврдити како би поступио учинилац да је знао да ће забрањена последица сигурно наступити. Сматрамо да у одговору на ово питање треба узети у обзир исказ учиниоца, али да пресудан значај треба дати објективним околностима конкретног случаја, које указују да би учинилац предузео радњу, односно да би се уздржао. Као илустрација нам може послужити следећи пример: лице А, после претњи да ће експлозивом срушити кућу лицу Б, предузима радњу извршења кривичног дела (експлозивом уништава кућу) и лишава живота лице Б које се у том моменту у кући налазило. Како у конкретном случају учинилац није проверио да ли се станар у моменту извршења кривичног дела налази у кући, како није поседовао информацију да се налази на неком другом безбедном месту,

²¹ Илић Радан, Кривична одговорност за невољна понашања, Правни живот, бр. 9, 2005. год., стр. 381.

²² Илић Радан, Кривична одговорност за невољна понашања, *op. cit.*, стр. 381.

сматрамо да је пристао на наступање последице (смрт), а не да је олако држао да неће наступити, или да ће је моћи спречити. У супротном, треба као облик кривице узети свесни нехат. На пример, учинилац је веровао да у кући нема људи јер је експлозив активирао у радно време, тим пре што је видео лице Б да у раним јутарњим часовима одлази на посао (поуздање).

При доношењу одлуке о облику кривице било би погрешно узети да непостојање пристајања на последицу аутоматски значи да постоји блажи облик кривице, тј. нехат. Постоји могућност да је до проузроковања последице дошло случајем, па је стога неопходно да суд у сваком конкретном случају утврди да су испуњени услови за свесни нехат, односно за олако држање да до последице неће доћи, или да ће је моћи спречити. Наравно, и у једном и у другом случају суд мора утврдити објективне околности које указују на свесни нехат, било у форми поуздања или самопоуздања. Другим речима, исказ окривљеног из кога произлази да се он у погледу изостанка последице поуздао у срећу, или се поуздао у неке неодређене околности није прихватљив, тј. у том случају треба сматрати да је облик кривице евентуални умишљај.²³ На пример, уколико учинилац пуца у масу људи надајући се да ће ипак промаштити тела, постојаће евентуални умишљај.

Нема сумње да суд у сваком конкретном случају, узимајући у обзир пре свега објективне околности, утврђује да би учинилац предузео радњу и да је знао да ће последица сигурно наступити, или је олако држао да неће наступити, или је мислио да ће спречити њено наступање. Уколико при разграничењу евентуалног умишљаја и свесног нехата постоји сумња у погледу облика кривице, треба применити принцип *in dubio pro geo*.

Међутим, Франкова формула код кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја није применљива. У пракси је тешко замислити ситуацију у којој би учинилац кривичног дела предузео радњу кршења саобраћајних прописа да је био сигуран у наступање последице дела, конкретне опасности за људе или имовину.²⁴ Наиме, јавни саобраћај је специфична друштвена делатност у којој опасност за друге значи и опасност за учиниоца. Кривичноправна литература и судска пракса за разграничење евентуалног умишљаја од свесног нехата у јавном саобраћају нуде тзв. безобзирност. Према схватању Савезног суда, оптужени је кривично дело извршио са евентуалним умишљајем, „јер је

²³ Токић Иван, Нехат у кривичном праву, Правни живот, бр. 9, 2005. год., Београд, стр. 366.

²⁴ Вешовић Миланка, Евентуални умишљај и кривична дела угрожавања јавног саобраћаја, Правна мисао, бр. 5, 1979. год., Сарајево, стр. 102.

возио под утицајем алкохола, безразложно и нагло мењао одлуке о вожњи, претицао са десне стране, прелазио на саобраћајну траку искључену за саобраћај путничких возила, те возио изнад дозвољене брзине, што указује на врло висок степен безобзирности оптуженог у вожњи. Овакав степен безобзирности јасно указује да је оптужени био свестан да забрањена последица може наступити и да је пристао на њено наступање.“ (КЗ 31/75).²⁵ Очигледно је да суд узима у обзир објективне критеријуме за утврђивање појма безобзирности, односно околност да је учинилац истовремено кршио више саобраћајних прописа. Само изузетно је могуће да се кршењем једног саобраћајног прописа манифестује безобзирна вожња. На пример, учинилац претиче у непрегледној кривини. Према другом мишљењу, безобзирност треба утврдити узимајући у обзир и субјективан елемент, односно себичност учиниоца у односу на интересе других учесника у саобраћају.²⁶

Ми сматрамо да безобзирност треба користити само као помоћно средство за разграничење евентуалног умишљаја од свесног нехата. Разлог за то је неодређеност овог појма. На пример, безобзирност постоји ако учинилац вози под дејством велике количине алкохола у крви. Проблем је како утврдити границу знатног и незнатног прекорачења дозвољене границе (0,5 промила). Такође, поједине специфичне саобраћајне ситуације указују да безобзирно кршење саобраћајних прописа не значи и пристајање на последицу кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја. На пример, пешак грубо крши саобраћајне прописе и проузрокује судар са камионом. Очигледно је да би било погрешно тврдити да учинилац пристаје на конкретну опасност коју је проузроковао.

На крају, напомињемо да одређујући степен кривице судови неосновано у образложењу пресуде најчешће истичу да је у погледу кривичног дела утврђен умишљај или нехат, не наводећи при томе разлоге. Позитиван пример је пресуда Окружног суда у Ваљеву, К.бр. 62/98: „Да је оптужени смртну последицу код оштећеног предвидео као извесну – сигурну, он би се сигурно уздржао од радње извршења, јер му је оштећени добар друг. Видљиво је да је код оптуженог постојало самопоуздање у своје способности, јер он сматра да се добро разуме у оружје – пиштоље, тако да олако држање оптуженог да неће доћи до смртне последице ипак заснива на извесној конкретној околности која има реалног основа, јер постоји такав степен вероватноће, да смртна последица неће наступити. Код оптуженог постоји велики степен

²⁵ Билтен Савезног суда, бр. 2, 1976. год., Београд, стр. 24.

²⁶ Клајн Лајчо, Одговорност за кривична дела против безбедности друмског саобраћаја, 1964. год., Београд, стр. 262.

непажње, па се не може рећи да је кривично дело извршено са несвесним нехатом, јер је он све време свестан да је метак у цеви пиштоља, даје пиштољ малолетном другу, а да није проверио да ли је пиштољ закочен, да је цев пиштоља окренута ка оштећеном који је на кратком остојању од њега и да може доћи до повлачења обараче и до опаљења из пиштоља, а што може да проузрокује смрт оштећеног“. Као што смо видели, Окружни суд у Ваљеву у наведеној пресуди даје разлоге како за вољни елеменат, тако и за елеменат свести код кривице. Ово недвосмислено потврђује и Врховни суд Србије, утврђујући да је жалба браниоца окривљеног основана, пресудом Кж. I 1253/05: „У образложењу побијане пресуде суд није определио облик виности оптужених, односно да су они са умишљајем (директним) предузели инкриминисане радње, нити образложење пресуде садржи довољне и правилне разлоге у погледу ове одлучне чињенице, субјективног односа оптужених према предметним инкриминисаним радњама, а посебно везано за одбрану оптуженог, као и исказ саслушаног сведока дат на записнику.“

ЛИТЕРАТУРА:

1. Атанацковић Драгољуб и др., Кривична дела угрожавања јавног саобраћаја на путевима, 1987. год., Нови Сад.
2. Бабовић Милош, Нехат у кривичном праву, 1985. год., Београд.
3. Вешовић Миланка, Евентуални умишљај и кривична дела угрожавања јавног саобраћаја, Правна мисао, бр. 5, 1979. год., Сарајево.
4. Дравић Вера, О нехату, 1935. год., Београд.
5. Ђокић Иван, Нехат у кривичном праву, Правни живот, бр. 9, 2005. год., Београд.
6. Ђурић Саша, Умишљај у кривичном праву, 1995. год., Ниш.
7. Живановић Тома, Теорија воље и теорија свести (представе) о умишљају и *dolus eventualis*, Архив за правне и друштвене науке, 3/1910, Београд.
8. Илић Радан, Кривична одговорност за невољна понашања, Правни живот, бр. 9, 2005. год., Београд.
9. Јовановић Љубиша, Границе између евентуалног умишљаја и свесног нехата, Зборник радова Полицијске академије, бр. 1, 1995. год., Београд.
10. Клајн Лајчо, Одговорност за кривична дела против безбедности друмског саобраћаја, 1964. год., Београд.
11. Лазаревић Љубиша, Неволна кривична дела, Правни живот, бр. 1, 1960. год., Београд.
12. Салихагић-Марш Фериде, Неки проблеми у вези разграничења евентуалног умишљаја од свесног нехата, ПЖ, бр. 3, 1966. год., Београд.
13. Сингер Младен, Прилог разграничења евентуалног умишљаја од свјесног нехата, НЗ, бр. 1-2, 1960. год., Загреб.
14. Стојановић Зоран, Кривично право – општи део, 2006. год., Београд.
15. Стојановић Зоран, Коментар Кривичног законика, 2006. год., Београд.
16. Стојановић Зоран, Кривица или кривична одговорност, Бранич – часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије, бр. 3-4, 2004. год., Београд.
17. Топаловић Живко, Граничне везе умишљаја и нехата, 1911. год., Београд.

СУДСКА ПРАКСА

1. Билтен Савезног суда, бр. 2, 1976. год., Београд.
2. Пресуда Окружног суда у Ваљеву, К. бр. 62/98.
3. Пресуда Врховног суда у Београду, Кж. I 1253/05.

Radosav Risimović, PhD
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

DIFFERENTIATING DOLUS EVENTUALIS FROM CONSCIOUS NEGLIGENCE

As we have already explained, the author is trying to contribute to solving one of the most complicated problems related to criminal law, differentiating *dolus eventualis* from conscious negligence. It is evident that for this purpose we cannot use the element of conscious as a criterion, because the legislator issues determined level of conscious when it comes to both forms of guilt in the same way (“when the perpetrator was conscious of his power to perform an action”). From the perspective of theory, Franco’s formula represents an ideal mechanism for differentiating the forms of guilt, but as we have shown, in practice it is very hard to determine that the perpetrator agreed to consequence of criminal act. In spite of objections, Franco’s formula is generally accepted in the contemporary criminal law theory. Therefore, our only task is to respond the crucial question – how to determine what would have been reaction of the perpetrator if he had known that the consequence will come forth for sure. We think that the perpetrator’s statement should be taken into consideration, but also that objective circumstances of the case in question, which point out the perpetrator’s intention to perform an action, that is, to abstain himself, should have crucial importance.

Nevertheless, Franco’s formula cannot be applied when it comes to criminal act of endangering public transportation. In practice, it is very difficult to imagine the situation in which the perpetrator would have performed an action of violating traffic regulations if he hadn’t known that the consequences and concrete dangers for the people or properties would appear. When it comes to differentiating *dolus eventualis* from conscious negligence in public transportation, criminal law literature and legal practice offer so called inconsideration, that is, the circumstance in which the perpetrator violated more than one traffic regulation. We think that inconsideration should be used only as additional means for differentiating *dolus eventualis* from conscious negligence. The reason is that the concept of inconsideration is not determined. Also, some specific situations in traffic show that inconsiderate violation of traffic regulations does not necessarily mean accepting of the consequence of the criminal act of endangering the public transportation.